Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Jubilæumsskrift 10år

Højbjerg og Holme Lokalhistoriske Samling

År 2000

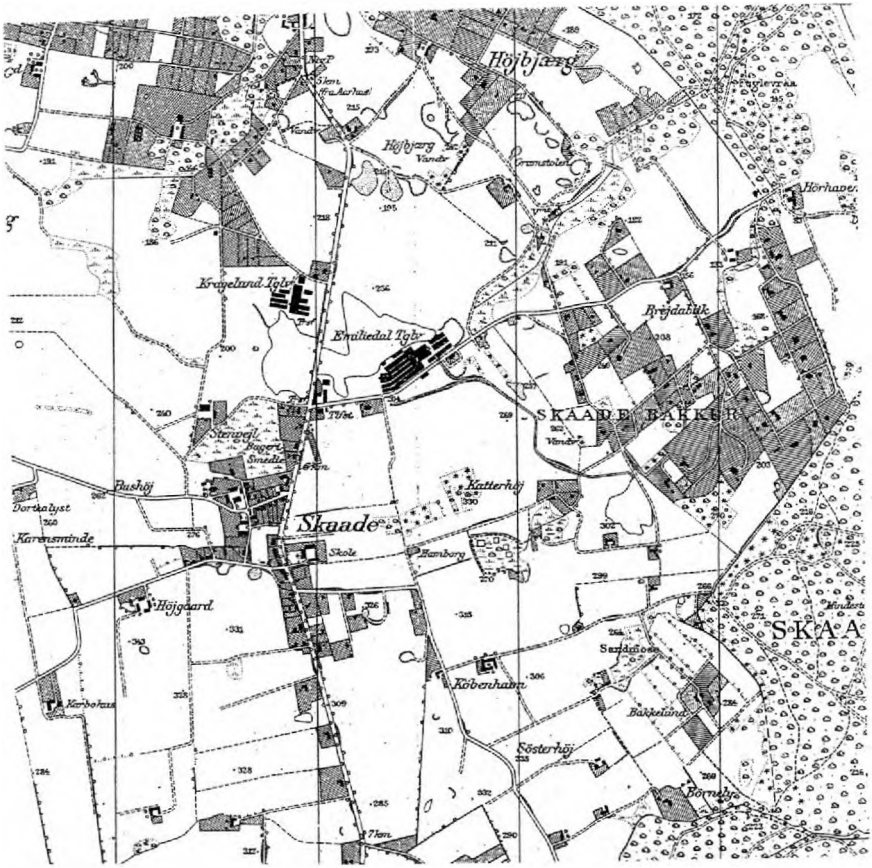

ISSN 1395-3311

BYKORT

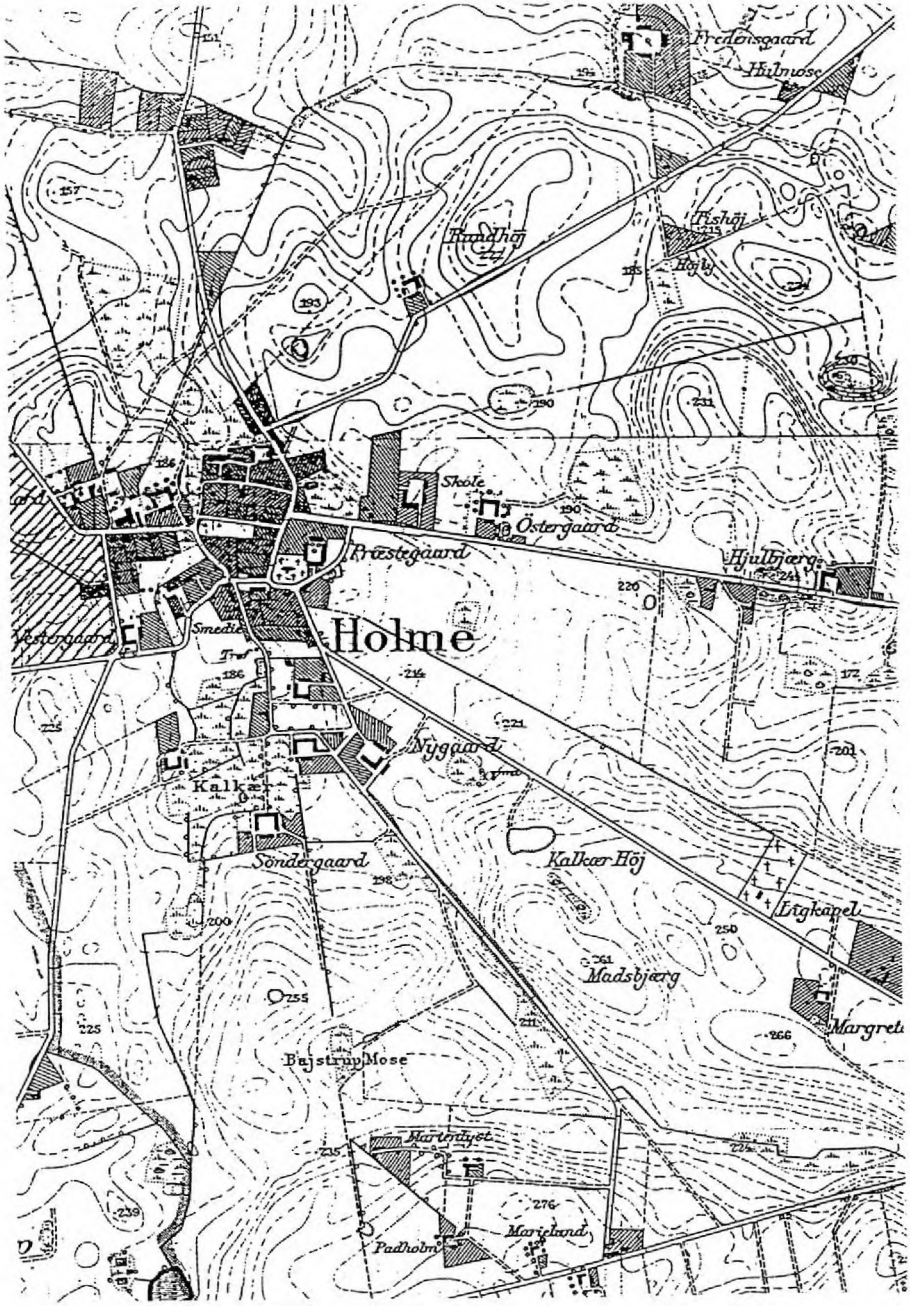
Fredensgaard
Hulmose
Fishöj
Rundhöj
Skole
Östergaard
Præstegaard
Hjulbjærg
Holme
Smedie
Nygaard
Kalkær
Söndergaard
Kalkær Höj
Ligkapel
Madsbjærg
Margret
Bajstrup Mose
Martenlyst
Marieland
Padholm

Indhold

Forord 3

Historie om samlingerne 4

Saralystgården 7

Skåde og Skåde bakker 15

Handel. 20

Holme 27

Adresser 35

Forsiden kort over Højbjerg
Bagsiden kort over Holme

Forord

Hvad foretager vi os på arkivet ?

Formålet med lokalhistorisk samling er at indsamle, opbevare, registrere og formidle, hvad der findes af gammelt og nyt materiale fra Skåde, Højbjerg og Holme-området.

I flæng kan nævnes, at arkivet indeholder en stor samling fotografier af villaer, forretninger, virksomheder og gårde samt et righoldigt udvalg af skolebilleder fra Holme, Skåde og Kragelundskolen.

Vi har lokale folks beretninger om lokaliteter og personer såvel i brevform som på bånd og videoer .Vi har kirkebøger fra Holme sogn, som går mere end 25o år tilbage i tiden, folketællinger, skudsmålsbøger, matrikelkort m.v.

Fortløbende sker der en registrering af de vigtigste nyheder inden for området gennem avisudklip.

På arkivet er der frivillige medarbejdere, som gennem mange år har arbejdet med arkiverne i Højbjerg og Holme, og de har en meget stor viden om området, som de gerne giver videre.

Det vil glæde os meget at se dig på arkivet, enten du ønsker oplysninger om et specielt emne, eller du blot vil se, hvad arkivet byder på.

Knud Arnt Jensen, daglig leder.

Poul Jacobsen formand for støtteforeningen.

Glimt af handelen i Højbjerg - Skåde - Saralystområdet.

For 50 år siden var Højbjerg et lille bysamfund med utrolig mange dagligvareforretninger. En del af disse forretninger lå ved krydset Rosenvangs Allé / Oddervej, der senere blev kaldt Højbjerg Centrum.

På Oddervej lå 3 købmandsforretninger, 3 slagterforretninger, 2 bagerforretninger, 2 farvehandlere foruden isenkræmmer, gartner, blomsterhandler, mejeriudsalg med mere. Dertil kommer forretningerne længere op ad Oddervej - i Skåde by.

Handelsmønsteret har ændret sig meget i de sidste 50 år. Få havde dengang køleskabe, og private frysere var næsten et ukendt begreb.

Man handlede fødevarer hver dag.

På indkøbsturen luftede de hjemmegående husmødre deres børn. Alle kendte alle. Havde et barn forvildet sig for langt bort, blev det sendt hjem af en eller anden.

Vi gik eller cyklede - nogle få havde knallert. Privatbilismen hørte nærmest til for beboere i Skåde Bakker.

Her fortælles om nogle af forretningerne, der stort set lå på Rosenvangs Allé og Oddervej.

Indtil den 1. april 1970 lå bygrænsen mellem Århus og Holme - Tranbjerg området ca. ved villa "Bøgely" - Oddervej 51 - hvor der tidligere har været forskellige virksomheder, bl.a. bogtrykkeri og cykelhandel.

I mange år havde bager Johansen til huse på Oddervej 53. Der har nu været bagerforretning i huset i over 50 år.

I mange år var der også bagerforretning på hjørnet af Rosenvangs Allé og Oddervej - hvor der nu er Pizzaria. På Oddervej 180 i Skåde gamle skole havde "Bager Karen" bageriudsalg fra bager Johansen.

Centrumbebyggelsen blev bygget i 1950'erne. I huset med beboelsen kom "Sygekassen" til at ligge i nogle år. Før den tid boede sygekasseinkassator, Osvald Nielsen på Oddervej 63, hvor han havde "kontor".

Osvald Nielsen gik hver måned en tur rundt til sygekassemedlemmerne i Højbjergområdet for at indkassere sygekassekontingent. Medlemmerne fik så et mærke til at klistre ind i sygekassebogen. Var man ikke hjemme, når han kom, kunne man på en bestemt dag i måneden gå op til ham i privaten, hvor han holdt "kontor". Han åbnede sin entredør og satte et lille bord i døråbningen. Han sad på en spisestuestol, og vi kunne få mellemværendet afsluttet.

Senere flyttede "Sygekassen" op på Kridthøj Torv, hvor den havde bygget et nyt hus. I dag er der pensionistkontor i bygningen. I Centrum flyttede en tandlæge ind i lokalerne.

I den lave bygning fik Sigrid og Tage Moselund indrettet en dejlig blomsterforretning. Dameskrædderinde, fru Kåe, var en af de første, der havde forretning i Centrum - en kjoleforretning. I et af de store lokaler havde boghandler Pors sin boghandel.Da Rundhøjcentret blev bygget, åbnede hr. Pors også en boghandel der. Herrefrisør Aage Borregaard havde haft frisørforretning på den anden side af Oddervej, men fik nu salon i Centrum. Desuden lå der et mejeri i bygningen. Dets første indehaver var Aksel Jeppesen.

På Oddervej nr. 55 lå der i 1911 en købmandsforretning. Dens første indehaver var købmand Jensen, der var så fremsynet, at han fik opsat en benzinstander uden for sin forretning. I 1933 overtog Richard Sandgaard forretningen, som han havde i over 25 år. Foruden købmandsvarer solgte han bl. a. også en del isenkram. Han havde flere konkurrenter. På Oddervej 67 i "Bakkehus" havde købmand Ejner Mikkelsen sin forretning. På hjørnet af Elverdalsvej - Oddervej 70 - havde købmand Peter Gade sin forretning, som han startede i 1925. Købmand Bundgaard byggede sin forretning på Oddervej 157 i Skåde. Senere overtog købmand A. M. Laursen forretningen, som han havde til sin død.

Skåde Forbrugsforening startede på Skådevej nr. 13 i 1872. Den første uddeler hed Kresten Jensen. Han var desuden skrædder i landsbyen.
Brugsforeningen har i årenes løb ligget på forskellige adresser. - Nu er der afdelinger i Skådecentret, på Kridthøj Torv, i Saralystparken og på Beder butikstorv.
Vi bevæger os igen ned til bygrænsen til handelscentret.

I ejendommene Oddervej 57 - 63 har der været og er der stadig mange forretninger. Fru T.M. Eriksen var indehaver af byens fiskeforretning. Senere flyttede "Isenkræmmeren" ind i lokalet. Ejeren var Th. Andersen. Senere fik byen forretningen - "Inform"- tøj og sko. Forretningen handlede med kvalitetsvarer. Gartner H. Olesen havde i mange år gartnerforretningen, der senere blev overtaget af Karl Foged. Nu har der i mange år været damefrisørsalon på stedet.

Inden købmænd og Brugsen fik lov til at sælge mejeriprodukter, vrimlede det med mejeriudsalg, bl.a. Nørgaards mejeri. I 1987 lå "Højbjerg Antik" i lokalet, hvor der nu er kiosk. I mange år havde "Højbjerg Farvehandel" ved A.P. Rasmussen sin farvehandel, hvor der nu er hundesalon. Længere oppe ad Oddervej lå endnu en farvehandel - "Color" - ved Gunnar Petersen.

I den del af husrækken, der støder op til Grumstolsvej, lå Højbjerg Posthus til venstre for indgangsdøren, indtil posthuset flyttede til Rosenvangs Allé 198 A.

Aarhus Privatbank byggede denne del af husrækken i 1948. Inden

denne bygning var bygget, havde Aarhus Privatbanks nye filial kontor i bager Johansens ejendom "ved Odder Landevej". Før huset kunne bygges, nedrev tømrermester Nymark Lines hus, der lå på grunden.

På Samlingen findes et foto af Lines hus fra ca. 1933.

Gammelt Hus i Højbjerg forsvinder.

AARHUUS PRIVATBANK aabnes i Dag en Filial i Højbjerg. Filialen faar indtil videre Lokaler i en Ejendom ved Odder Landevej, tilhørende Bagermester Johansen, men omkring Maj flytter Banken ind i en Ejendom, som bliver opført, hvor nu en af de ældste Ejendomme i Højbjerg ligger. Det gamle Hus — som ses paa vort Billede — bliver i disse Dage af Tømrermester Nymark revet ned for at give Plads for den nye Ejendom, hvor Banken fra 1. Maj næste Aar faar Lokaler.

Indgangen til Aarhus Privatbank lå på Oddervej. Banken skiftede navn - i 1987 hed den Provinsbanken - senere blev den til Den Danske Bank.

Man kan undre sig over, at der var kunder til 3 slagterforretninger, slagter Harry Hansen, slagter fru Petersen og brødrene Storgaard i selve Højbjerg - samt slagter Hansen i Skåde.

Vi må ikke glemme biografen "RIO", der blev opført kort før 2. verdenskrig på hjørnet af Oddervej og Rosenvangs Allé. Denne biograf betød sammen med "Hotel Kragelund" meget for byens borgere, indtil TV blev hver mands eje.

Højbjerg Torv blev anlagt i 1952, efter at man havde nedrevet "Elmbækhus", hvor fru Schmidt havde mejeriudsalg. Grunden til omlægningen var, at man ville have en bedre udmunding fra Grumstolsvej til Oddervej.

Det fører for vidt at nævne alle forretningerne på Oddervej, men nævnes skal det, at der var en glarmester, to skomagere, flere herre- og damefrisører, installatør, trikotageforretninger, kiosker, cykelhandler med mere.

Det skal også nævnes, at Holme-Tranbjerg kommune havde mange håndværksmestre. Kommunen benyttede fortrinsvis sine egne håndværkere og handlende, når der f.eks. skulle bygges eller købes ind. Boghandler Pors leverede bl.a. skolebøger til skolerne i kommunen.

Landet over var det almindeligt, at de ansatte ved kommunerne SKULLE have deres adresse i kommunen, hvor de arbejdede.

I Saralystområdet kom der billige grunde til salg, og lidt efter lidt

udbyggedes området, og der opstod nye forretninger langs Rosenvangs Allé. En af de ældste forretninger her var "Saralyst Købmandshandel", der lå på hjørnet af Rosenvangs Allé og L.A. Ringsvej.

Købmand H.C. Nielsen, der var født 1906 i Århus, kom til forretningen som forretningsfører. Den 1. maj 1929 overtog han forretningen, som han havde i 50 år. På fotografier kan man se, at slagtermester Dalsgaard også havde til huse i bygningen. I 1930 flyttede han sin forretning til Rosenvangs Allé 214.

"Saralyst Købmandshandel" var i de første mange år en blandet landhandel, der foruden købmandsvarer bl.a. handlede med landbrugsartikler som kotøjr, hestegrimer og andet seletøj, men også brændsel. I de første år havde forretningen ansat en montør, der byggede radioer. Ja, man udførte endog kloakstik.

Efter besættelsen i 1940 gik købmændene i området sammen om at skaffe dansk brændsel (tørv) til deres kunder. Forretningen havde også en benzintank. Denne blev BEORDRET nedtaget under besættelsen, men benzinen blev liggende i tanken under jorden. Den blev plomberet, så uvedkommende - det vil sige danskerne - ikke kunne få benzinen. Gestapo kom af og til på besøg for at se, om benzinen var til stede. Det lykkedes dog en DANSK officer samt to "føl" at få en del af benzinen op af tanken og kørt bort i en lægebil. De fleste privatbiler var "klodset op" under besættelsen.

Gestapomændene døde ved englændernes angreb på Universitetet, så "organiseringen" blev ikke opdaget.

Da købmand Nielsen kom til forretningen, lå der kun 20-25 huse i området. Det hjalp på omsætningen, da murermester Iversen i 1941~~-43~~ 53-54 byggede Mosegaarden. Købmand Nielsen sad i sognerådet fra 1946 - 54.

Som så mange andre forretninger i Skåde, Højbjerg og Saralystområdet startede købmand Stjers forretning som en "koneforretning". Den oprindelige lille købmandsforretning på hjørnet af Rosenvangs Allé og Olaf Rudesvej blev passet af fru Stjer, hvis mand arbejdede i Århus. De varer, forretningen skulle bruge, købte han hos en grosserer der og fragtede dem hjem bag på cyklen.

Sønnen, Jørgen Stjer, overtog forretningen, som han udvidede meget, så den blev en tidssvarende butik. Efter mange års arbejde i forretningen, ønskede han at beskæftige sig med noget nyt og solgte til BP olieselskab, der ville bygge en tankstation på grunden. Dette blev forpurret af beboerprotester. I stedet flyttede J.K. isenkram fra forretningen på Kridthøj Torv over i købmandsforretningen, som han udvidede meget. Da han ønskede at sælge forretningen, ville ingen anden have forretning der, så nu er der en børneinstitution i lokalerne.

Af andre købmænd kan nævnes: købmand Poulsen, Olaf Rudesvej 45, købmand Augustenborg på Hjulbjergvej 8 og købmand fru Fabritius Frederiksen på Rosenvangs Allé 184. Forretningen blev senere overtaget af svigersønnen Leif Rasmussen. Huset blev købt af Aktivbanken - nu Sydbank. I en lille del af bygningen er der en farvehandel.

Inge Buhl.

Holme.

Før i tiden lå bøndergårdene i Holme klos op ad hinanden. På den måde var man mere sikker over for troldtøj og stimænd. Det var slet ikke ualmindeligt, at man kunne gå tørskoet fra den ene gård til den anden. Men brandfaren var stor.

I september 1885 kunne der nemt være sket en katastrofe. Der opstod brand på en gård i den sydlige del af byen. Det blæste, og vinden førte ind over byen. Store og små var til stede. De mindste skulle trække vognen, hvorfra brandfogeden - en af byens bønder - stod og udstedte ordrer. De større børn var med i kæden, som langede spandene med vand til brandstedet.

Den midterste af "Bakkegårdene"
Gården brændte, fordi en pige stak en pande med brændende fedt ud af vinduet.

Det år var der efterårsmanøvre i Holme, og soldaterne deltog frivilligt i brandslukningen. To beredne soldater blev sendt til Århus for at alarmere brandvæsenet. Brandfogeden så faren for den helt store bybrand, og han beordrede, at taget skulle rives af nabohuset. Hans assistent - også en af bønderne - protesterede, hvortil Chr. Mikkelsen sagde: "Det had' a' mindst vent' ow dæ, Niels Rask!" Taget blev revet af, og branden slukket.

Chr. Mikkelsens resolutte optræden blev der talt meget om. Brandforsikringen skænkede ham et fint pendulur. På en sølvplade stod indgraveret:

"Til Herr Gårdejer Christen Mikkelsen af Holme som Erindring om 22. September 1885 fra den almindelige Brandforsikring for Landbygninger." Uret eksisterer endnu. Brandassistenten fik at lommeur.

Til at holde orden på byens velfærd havde man et byting. Den øverste på bytinget var oldermanden. Han havde Videbogen, som fortalte, hvordan orden og ret skulle være i byen. Dette gjaldt marker og dyr, men også, hvordan man skulle opføre sig over for hinanden.

Hærværk var også kendt dengang. Der står i Videbogen, at hvis rudeknusning i kirken sker som tilforn, skal pågældende husbond eller fader bøde 4 skilling.

Man opfordrer ligefrem til angiveri. Dette gjaldt opsamling af brænde uden myndighedens tilladelse.

Leo Søgaard har i Årsskriftet 1995 fortalt levende om vide- og leveregler for landsbysamfund.

Bøndernes marker gik i stjerneform ud fra byen. Sidst i forrige århundrede, begyndte bønderne at flytte deres bygninger ud på markerne. Jeg kan her nævne Rundhøjgården, som har ligget, hvor Rundhøjskolen nu er.

Holme Østergård flyttede ud på marken i 1874. Der blev bygget nyt stuehus og lade. Inden Fritidsgården i 1970 flyttede ind på gården, var de to bindingsværkslænger revet ned, men siden er der bygget en ny.

Nogle bønder var meget oplyste. Deres børn kom på højskole,

landbrugsskole eller husmandsskole. Man gik meget i teatret, og man samledes om sang og musik - sikkert mest fra harmonikaer.

Den sidste af de gamle udflyttergårde "Enghuset" beliggende på Kalkjærvej 10

Hos nogle havde man svært ved at slippe overtroen. I gamle dage var Hjulbjergvej en smal grusvej - også kaldet en hulvej. En aften kom en af bønderne kørende ad vejen fra øst. Han var kommet godt gennem Hjulbjergkrattet og var nu på vej ned ad bakken. Da så han nede i lavningen "Djævelen" stå og fægte med armene. Bonden vendte skyndsomt vognen og kørte en lang omvej for at komme hjem. Næste dag måtte han dog have sin nysgerrighed tilfredsstillet. Derfor gik han til "det farlige sted" for at se, om der var noget at bemærke. Han så da, at det var en stor "hantidsel", der havde skræmt ham.

Omkring 1900tallet var den gamle skole i forsamlingshuset. Der var en eller to lærere. Her skal nævnes Arne Kristensen, som var lærer for to

generationer. En ny lærer kom til. Han hed også Kristensen, men tog navneforandring til Gadborg. De store børn gik i skole 2 dage om ugen om sommeren og 4 dage om vinteren. Omvendt var det for de små.

Da den nye Holme Skole blev indviet i 1926, blev det anderledes. Nu blev der 7 klasser i stedet for de 2, der var i den gamle, og der blev 6 dages undervisning for alle børn. Flere lærere blev ansat, og børnene fra Saralyst fik deres skolegang i Holme.

Vi, der boede i Holme, var fortrinsvis bønderbørn og talte dialekt. Det blev vi dog snart vænnet af med, for vi blev simpelthen til grin, når vi sagde a' og talte jen, tow, trej. Når vi talte "bysprog" hjemme, blev vi så drillet der, fordi vi snakkede "fint".

De to lærere flyttede med til den nye skole. Gadborg blev førstelærer - siden skoleinspektør. Han havde sin lejlighed på skolen. I en anden bygning på skolen boede lærerinden.

Huse skød op både i Holme og i Lundshøj. Det var F.D.B.s fabrikker, der gav arbejde og velstand til så mange.

Almindeligvis var det kun præstens og måske lærerens børn, der fik lov til at komme i mellem- og realskole. Dog var der en bonde i Holme ved navn Pilkjær, hvis børn læste videre. To af dem blev tandlæger, og en blev gift med teglværksbestyreren i Slet.

Tiden går.

Fra at være fæstebønder - fra oldermandslaugets ophør - fra gårdenes udflytning til markerne - og fra dannelse af sogneråd bliver Holme og de Holmebønder indlemmet i Århus. Det betyder stærkt stigende jordskatter, og tid efter anden må bønderne på grund af økonomien sælge, så der sker nu en hel masse.

Pilkjærs stuehus bliver indrettet til alderdomshjem. Klienterne var dengang ikke særlig dårlige. Man kom der, når man blev gammel. Flere beboere hjalp til i køkkenet og i haven. Andre ordnede småærinder for hjemmet og deres medbeboere.

Siden blev Egely, som alderdomshjemmet hed, bygget større. Det blev nu plejehjem.

Foto ca. 1900 af "Bakkegården"

Odd - Fellow logen, "Sct. Olaf", opførte på Hjulbjergvej et nyt plejehjem, der fik logens navn,

I dag har vi desuden "Holme Lokalcenter" på Nygårdsvej med ældreboliger. Fra dette center styres social- og sundhedssektoren i Holme.

Holme er vokset sig rigtig stor. I tyverne kendte vi alle personer i Holme. I dag ser det anderledes ud.

Rundhøjskolen og kvarteret deromkring blev bygget. Også kvarterer som Holmesvinget, Kalkjærparken, Håndværkerparken, Hjulbjergparken kom til sammen med de mange parcelhuse. Lige nu er de første husejere flyttet ind i Holmes Have, og der sker en masse ved Bushøjvænget.

Holme Skole er for år tilbage blevet udbygget og er i øjeblikket igen under udvidelse.

Jeg kommer ikke udenom "Føtex", som åbnede i 1990. Det ødelagde helt den gamle landsby og burde have ligget længere væk fra byen.

Der ligger stadig 4 gårde i den sydlige del af det gamle Holme. De ejes af Århus Kommune og bliver brugt til alternativ skole og til ungdomsarbejde.

I tyverne og trediverne var der både bager, slagter, skomager, købmand, sparekasse, lillebilforretning, tømrer, murer, jordemoder og naturligvis en brugsforening i Holme. I dag er der kun en skønhedssalon og en frisør. Føtex har taget al handel fra byen.

Forsamlingshuset, som var samlingssted for bl. a. julefest, høstfest, danseskole og Frelsens Hærs søndagsskole, blev til kro. Baller og den slags kunne ikke samle folk. Århus var for tæt på. Landboforeningen og Århusegnens Ungdomsforening holdt deres fester i byen, og det var der vi kom.

Man mener, der har været kirke i Holme siden 11- 1200 tallet - måske før. Først var kirken ejet af kongen eller af Domkirken i Århus, derefter af friherrer eller grever. Fra 1888 står beboerne som ejere. Kirken er gennem årene blevet restaureret, ombygget og udvidet. Omkring 1880 er den lige ved at falde sammen, og det bliver besluttet at bygge en ny.

Kirkegården bliver for lille, og man bygger kapellet på Bushøjvej. Det står færdig i 1912. Det ligger midt i sognet, for folk fra Skåde og Højbjerg (Skidenpyt) hører med til Holme Sogn. Folk derfra har langt at gå til kirke, men nu får de i hvert fald nærmere til deres begravelsespladser. Engang var kirkegang obligatorisk. Siden har der været perioder, hvor kirken næsten stod tom, når der var almindelig søndagsgudstjeneste.

I 1969 blev kirken indviet efter udvidelsen, og i 1975 stod sognegården færdig.

I halvfemserne bliver man i menighedsrådet enige om, at kirketårnet skal restaureres. Det viser sig, at tårnet er i meget dårlig stand. Træværket smuldrer, og det er nødvendigt at bygge det om helt fra grunden. Nu står det færdigt med nyt kobbertag.

Foto 1995 af kapellet på Bushøjvej

I 1936 blev Holme Grundejerforening oprettet. Et af dens arbejder var at give vejene navne. Vel! Vejene havde deres benævnelser f.eks. Jelshøjvej , Stationsvejen og Skovvejen; men nu fik de rigtige navne, som blev nedskrevet, og siden kom der vejskilte til.

Nye veje kom til. Skovvejen, nu Holmevej, blev rettet ud og ført igennem til Christian d.X's vej. Hjulbjergvej, der var meget bakket, blev udjævnet et par gange, ved at man flyttede jord fra de højeste steder til lavningerne. Hvis man kigger lidt på skrænterne langs vejen, kan man få en fornemmelse af, hvordan vejen oprindelig har set ud.

Vi havde i trediverne en kort tid bussen, linie 4, til at køre til Holme. Det kostede 10 eller 15 øre at køre med den. Det kunne ikke løbe rundt, så ruten blev nedlagt. Nu måtte Holmeboerne gå til Balagervej i Viby Terp, hvis de havde et ærinde i byen. I dag kører der 5 buslinjer gennem Holme.

Et hjertesuk.

På de gamle matrikelkort er Holme altid med, mens Skåde og Skidenpyt oftest er udeladt. Skønt den store udvikling, der har været i Holme, oplever vi benævnelsen Højbjerg på snart sagt alt, hvad der foregår i Holme. Der bliver sagt, at det er fordi vores postadresse er Højbjerg. Det kan dog diskuteres, om det er årsagen, for da vi havde postadresse Viby J., var der aldrig nogen, der brugte navnet Viby, når der var noget, der gjaldt Holme. Holme bliver nu næsten kun brugt, når det drejer sig om noget, der vedrører kirken.

Overbibliotekar Jørgen Thorsted begyndte den lokalhistoriske samling i Højbjerg. Da biblioteket fik en afdeling i Holme, blev de gamle papirer fra Holme naturligvis flyttet dertil. Desværre blev Holme Bibliotek efter en årrække nedlagt.

Heldigvis var der et par dygtige og interesserede mænd, som lagde en masse arbejde i at bevare og udvide samlingen. Vagn Jensen fik igennem sit tilhørsforhold til Rundhøjskolen et kælderlokale der. Her har han og Leo Søgaard gennem årene ordnet og katalogiseret alle papirer og billeder. Lokalet var ringe, og det var ved at knibe med mandskab til bestyrelsen. Derfor blev det besluttet i samråd med Højbjerg Lokalhistoriske Samling at sammenlægge Holme og Højbjerg. I Højbjerg havde de lokalerne, og vi i Holme måtte se i øjnene, at det var den bedste udvej for os.

Det er, hvad der er blevet mig fortalt, og hvad jeg kan huske.

Signe Rasmussen.

Højbjerg og Holme Lokalhistoriske Samling

finder du i villaen - Oddervej 80
8270 Højbjerg

Samlingen er åben hver tirsdag
Kl.:10 - 12
og den første mandag i måneden
kl.:16 - 18
(dog kun Højbjerg samlingen)

Tlf. i åbningstiden 87 36 02 00
(omstilling til samlingen)

Har du blot nogen interesse for Højbjergs og Holmes historie, kan du også glæde andre med din indsats ved at kontakte os.
Besøg os i arkivet ved siden af Højbjerg bibliotek eller ring til nedenstående telefonnumre, og vi vil sørge for det videre fornødne.

Bestyrelsen for Højbjerg og Holme Lokalhistoriske Samling

Formand
Poul Jacobsen
Egebæksvej 110
Tlf. 86 27 22 06

Kasserer
Knud Hansen
N.Bjerresvej 1
Tlf. 86 27 03 07

Arkivleder
Knud Arnt Jensen
Elverdalsvej 13
Tlf. 86 27 29 23

Næstformand
Aksel Rasmussen
Dalvangen 4
Tlf. 86 27 16 45

Knud Arnt Jensen
Elverdalsvej 13
Tlf. 86 27 29 23

Sekretær
Gerd Enevoldsen
Gartnervænget 18
Tlf. 86 29 68 42

HHLS

Den historiske udvikling af de lokalhistoriske samlinger i Højbjerg og Holme

Ved kommunevalget i Holme-Tranbjerg kommune i 1962 blev der nedsat et biblioteksudvalg bestående af Karen H. Kidde, Rasmus Hunderup Jensen og Aksel Rasmussen med overbibliotekar Jørgen Thorsted som administrativ leder af udvalget.

Dengang havde vi ingen egentlige folkebiblioteker i Holme-Tranbjerg kommune.

Kort efter kommunevalget besluttede sognerådet at lade opføre et hovedbibliotek på hjørnet af Saralystalle og Kridthøjvej - altså i det mest koncentrerede boligområde i kommunen.

Der var imidlertid byggestop på dette tidspunkt, så man lejede sig midlertidigt ind i lokaler i den gamle "Lysenggård" på L.A. Ringsvej i Højbjerg.

Før den tid var der en "læseforening" i kommunen, som ved private personers indsats skaffede mulighed for, at man kunne låne bøger. I perioden 1962 - 66 blev der oprettet biblioteker 3 steder i kommunen Tranbjerg, Holme og Højbjerg.

Delvis p.gr.a. biblioteksudviklingen, men vel mest efter kommune-sammenlægningen i 1970, hvor 22 kommuner blev sammenlagt til én kommune - Århus kommune - , opstod ideen med at lave lokalhistoriske samlinger i bl.a. vort område.

I Højbjerg var det især overbibliotekar Jørgen Thorsted, der begyndte med arbejdet.

Han samlede mange, mange billeder og meget andet til samlingen. Fra midt i 80'erne voksede borgerinteressen så meget, at man flere steder begyndte at medvirke ved arbejdet i Harald Nymarks fhv. villa på Oddervej 80.

Især 2 personer medvirkede ved starten. Det var Edmond Caspersen og Børge Møller-Madsen. Desværre døde Edm. Caspersen 16-1-1992, hvilket var et stort tab for samlingen.

I 1989 gik jeg selv - Aksel Rasmussen - ind i arbejdet, som jeg syntes - og stadigvæk synes - er meget spændende.

Den 22-10-1990 startede vi - bl.a. på initiativ af overbibliotekar Birgit Lind - en støtteforening for lokalhistorisk samling i Højbjerg. Der var stor tilslutning til foreningen allerede fra starten.

Gennem de 10 år som foreningen har eksisteret, har interessen været fortsat stigende.

Det er helt utroligt, hvad vi fra borgere og andre interesserede har modtaget til lokalhistorisk samling - det vil være alt for voldsomt at nedskrive det her. Kom hellere og se det!

Når jeg skriver - vi - er det, fordi der er mange, der har medvirket - og med risiko for, at jeg har glemt nogle, vil jeg alligevel nævne de navne i Højbjergområdet, som jeg husker: Edmond Caspersen, Børge Møller-Madsen, Sigrid Danielsen, Poul Jacobsen, Gerd Enevoldsen, Knud Hansen, Knud Arnt Jensen, Inge Buhl, Gerda Jensen, Bitten Lybek, Otto Baake, Lillian Nielsen samt fra biblioteket: afdelingsleder fra 1992 Kirsten Iversen, Asta Wessel, Ida Møller, Hans Laursen - jeg selv - og sikkert flere.

Som fhv. leder vil jeg gerne takke jer alle for den store indsats, I har gjort. Holme bibliotek blev desværre nedlagt 13-4-1991 til stor ærgrelse for Holmeborgerne.

De tre medarbejdere, der var der på det tidspunkt, og som da ordnede det lokalhistoriske arbejde: Vagn Jensen, Leo Søgaard og Knud Birthin fortsatte alligevel arbejdet i et kælderlokale under en gymnastiksal på Rundhøjskolen.

Sammen med andre tog de initiativet til at stifte en lokalhistorisk støtteforening i Holme.

En sådan forening blev stiftet 22-8-1991 i Holme sognegård. Ud over de tre nævnte bestod bestyrelsen også af Ester Mortensen og Alice Heskjær. Også her viste der sig at være stigende interesse for arbejdet. Det er resulteret i et meget fornemt materiale til samlingen, som er helt uundværlig for området og den gamle kommune.

Foruden Vagn Jensen, Leo Søgaard er også Signe Rasmussen, Ejner

Pytlich, John Jacobsen, Inge Ranegaard og sikkert flere meget aktive i arbejdet. Gennem flere samtaler opstod der efterhånden den tanke, at man eventuelt skulle sammenlægge de to samlinger til én.

Men det svære var - hvor skulle den placeres ?

"Holme-samlingen" var enige om, at man ville gerne have den placeret i Holme.

"Højbjerg-samlingen" ville helst blive i villaen ved biblioteket. Men vi var i kælderetagen i villaen, og der var næppe plads til os begge. Heldigvis havde Højbjerg bibliotek fået en udvidelse, og på det grundlag lykkedes det - ikke mindst ved afdelingsbibliotekar Kirsten Iversens meget, meget store hjælp - at få hele stueetagen i villaen, Oddervej 80, til gratis rådighed. Derefter blev samtalerne mere og mere intensiveret. Der blev afholdt et fællesmøde mellem de to samlingers bestyrelser og medarbejdere 21-11-1998. På mødet enedes man om at forsøge at lægge de to afdelinger og deres støtteforeninger sammen.

Holme støtteforening vedtog på deres ordinære generalforsamling 13-2-1998, at gå ind for en sammenlægning. Herefter blev samlingen i Holme overført til Højbjerg. Samlingerne fik hver sit lokale.

Der manglede nu at få de to støtteforeninger sammenlagt. På en fællesgeneralforsamlingen i Frederiksgården 20-2-1999 blev det vedtaget at sammenlægge foreningerne under navnet:

Støtteforeningen for Højbjerg og Holme Lokalhistoriske Samling, Oddervej 80, 8270 Højbjerg.

På nuværende tidspunkt har støtteforeningen 178 betalende medlemmer. Den seneste udvikling er den, at jeg af helbredsmæssige grunde har måttet fratræde som leder af arkivet og som støtteforeningens formand, men bliver dog indtil videre i bestyrelsen.

Som ny leder er valgt: Knud Arnt Jensen. - Som ny formand er valgt: Poul Jacobsen.

Aksel Rasmussen

Saralystgården i Højbjerg.

Saralystgården er beliggende ved den nuværende Saralystvej, en sidevej til Egebæksvej, ved Råhøj Alle, midt i et kvarter, hvor meget hedder noget med SARA: Saralystparken, Saralyst Alle samt forretnings- og firmanavne med SARALYST.

Saralystgården er set i historisk perspektiv en af de større gårde i det område , der senere blev Holme-Tranbjerg kommune, og var oprindelig en del af Marselisborg gods og baroni. De nuværende bygninger, der opførtes i slutningen af det attende århundrede (fuldført i 1795), er altså mere end 200 år gamle. De blev opført af forvalteren på Marselisborg gods, Mads Kierulf (1756 - 1834) , hvis hustru Sara, f. Brunau (1761 - 1829) var stuepige på Marselisborg, så der har vi altså oprindelsen til navnet, som efterhånden har givet navn til en hel bydel, Saralystkvarteret, Saralystparken og meget andet med Sara. Sara døde d. 28. maj 1829 i en alder af 68 år, men hendes navn lever videre.

På den tid, da Saralystgården blev opført i 1760'erne, var det kommet på mode at drive store godser som "hovedgårdsdrift" - dvs., at godset blev delt op i selvstændige enheder, såkaldte hovedgårde, der blev drevet af forpagteren for egen regning, mod at svare forpagtningsafgift til herremanden. Man mente, at det var en mere rentabel måde at drive større godser på end stordrift. Mads Kierulf på Saralystgården fik efterhånden ry som en meget dygtig og højt estimeret landmand, der fik betroet mange tillidsposter og omtaltes med fine titler som landvæsenskommisær, stiftsrevisor, justitsråd, og ved sin død d. 31. juli 1834 omtaltes han som krigsråd, og hans navn stavedes Kjærulff.

Saralystgårdens hovedbygninger stod i det ydre, næsten som de står i dag, blot var de stråtækte helt op i dette århundrede. Saralystgården var fra starten velbygget og veldimensioneret. Hovedbygningen var en 13-fags bygning. Der har næppe været en eneansvarlig arkitekt på, men dygtige og kvalitetsbevidste håndværkere, der af erfaring vidste, hvordan den slags skulle bygges, så det havde fremtiden for sig.

Hovedbygningen var en grundmuret murstensbygning, dertil kom 2 længer, hvoraf den sydlige stadig er den oprindelige af gedigent egebindingsværk med mursten - ikke noget med lerklinet fyld her !

Gården er opført i næsten samme periode som herregården Moesgårds hovedbygning (1780'erne) - en byggeperiode der var kendetegnet ved gedigent byggeri med sans for kvalitet og proportioner. Der er et ganske særligt præg over det gode byggeri fra det attende århundredes sidste halvdel. Forvalter Mads Kierulf og hans unge hustru Sara har sikkert boet bekvemmere og mere herskabeligt end deres høje foresatte, baron Christian Rudolph Gersdorff på Marselisborg.

En senere ejer af Marselisborg, baron Christian C.N. Gersdorff skriver nogle år senere et brev til kongen dateret 17. april 1805, hvor han søger om tilladelse til at fraflytte hovedbygningen til sin gård, Marselisborg, med flere begrundelser bl.a. den, at "hovedbygningens bygninger ere uden undtagelse i høj grad brøstfældige og våningshuset næsten ubeboeligt" .

Baroniet ophævedes, og gården blev proprietærgård. Marselisborg blev købt af Fr. J.Chr. Gyldenkrone, der var slægtning til Vilhelm Marselis.

Der var i tidens løb ikke mindre end 4 baroner Gersdorff på Marselisborg - de var indbyrdes beslægtede (bror eller søn),men ingen af dem var specielt landbrugskyndige, men de havde en militær karriere som hovederhverv. Den seneste baron, som overtog godset i 1825, Christian A. Gersdorff , var titulær general og havde været i russisk krigstjeneste - det er ham, der var ophavsmand til de særprægede lokalnavne, de meget fremmedartede VARNA og SILISTRIA, steder i Balkanområdet, hvor han havde gjort tjeneste.

Men Saralystgården blev allerede kort efter Mads Kierulfs død i 1834 solgt fra Marselisborg gods, idet gården blev afhændet til købmand Bjerring, Randers, som 7. januar1837 overtog gården for 4.500 rigsdaler. Da Århus kommune i 1896 overtog Marselisborg gods, fulgte Saralystgården således ikke med - den blev stadig betegnet som beliggende i den daværende Holme- Tranbjerg kommune. Saralystgården har i den mellemliggende tid haft en lang række skiftende ejere, Carl

Gottlieb Clausen, familien Riis, Major Christian Ryberg von Munch, godsejer August la Cour til Aaberg og Stensmark (1844 - 1853), som var far til den kendte landskabsmaler Janus la.Cour. Senere ejere var Jørgen Jensen M. Junior, kaldet hr. Junior (1853 - 56), Jens Sørensen (1856 - 80), Rasmus Sørensen, og efter hans død fru Augusta Sørensen f. Frendrup, Chr. Buchtrup, Peder Petersen Kolind, (fra 1918) Fr. J. Legarth (fra 1936), et konsortium ved bl.a. vognmand Jens Andersen, bankdirektør Jürgensen, "Saralyst villakvarter" fra 1939.

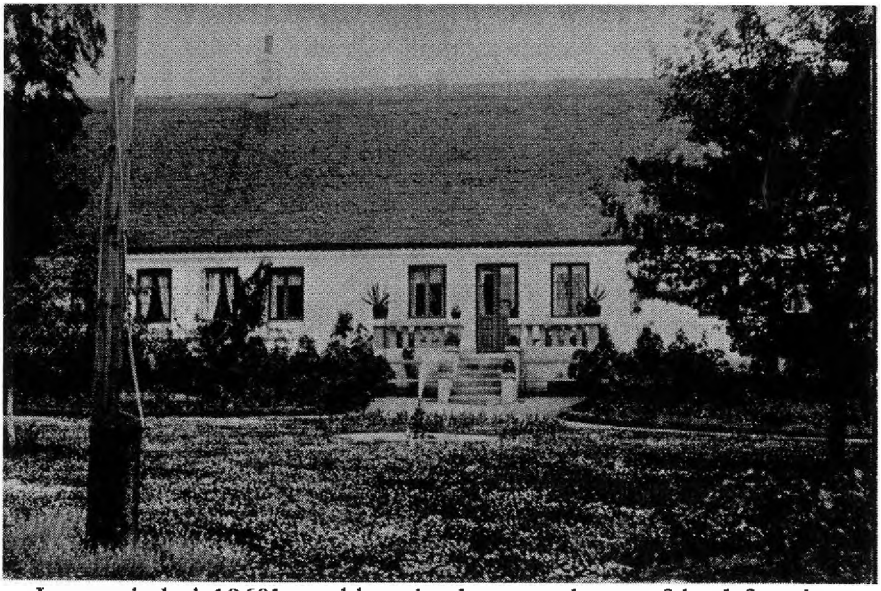

I en periode i 1960'erne blev ejendommen drevet af landsforeningen for sukkersyge som ungdomspension i forening med direktoratet for børne- og ungdomsforsorg, som med statsstøtte til driften drev hjem for adfærdsvanskelige unge - et samarbejde, der næsten fra starten var bestemt til at mislykkes på grund af klientellets forskellighed. I årene 1973 - 81 ejedes ejendommen af Bjarne Grundvad Poulsen (far til byggematadoren Alex Poulsen) og fra 1981 af andelsforeningen Saralystgården, der nærmest driver ejendommen som en slags bofællesskab, der rummer et

antal attraktive boliger.

Ved folketællingen i 1801 omtales Saralystgården som matrikelnr. 20 a.m.f.k . med ejer Mads Kierulf, landvæsenskommissær f. 1756, gift m/ Sara Brunau f. 1761 og som andre beboere: børnene Dorthe Øllegaard Kierulf f. 1793 og Laurentia Kierulf f. 1794, Ved den senere folketælling i 1834 betegnedes ejeren som Matias Kierulf, justitsråd og enkemand.
Navnet Kierulf var åbenbart svært at stave for de skiftende sognepræster i Holme, for ser man slægten omtalt i de gamle kirkebøger f. eks. i forbindelse med barnedåb eller dødsfald, er der mindst 5 forskellige stavemåder af navnet: Kierulf, Kjerulff, Kjærulf, Kierulff, Kærulf - det har den tids præster åbenbart ikke gået så højt op i, selv om kirkebogen jo skulle være den officielle navnebetegnelse med juridisk gyldighed. Det er bemærkelsesværdigt, når man læser optegnelserne i kirkebøgerne, at det er betydende og indflydelsesrige folk, som Mads (eller Mathias) Kierulff og hans hustru Sara har fået til at stå faddere til deres børn: kammerherreinde Fedder Carisius fra Constantinsborg, Hans Excellense Gersdorff fra Marselisborg, baron Rosenkrantz m.fl. står i Holme sogns kirkebog fra 1787 - altså mens Saralystgården endnu var under opførelse - anført som faddere for den nydøbte datter Dorothea Øllegaard, senere fik de en søn Laurids Peter, og døtrene Maren Falk og Laurentse Birgitte.

Hvor stor var Saralystgården egentlig ?

Ja, ifølge "DANMARKS STØRRE GÅRDE" var gården på 111 tdr. land, heraf var 10 tønder land skov, altså en relativ stor gård. Den vurderedes til 10 tdr. hartkorn. Produktionen udgjordes af grønjordshavre, vintersæd, byg, senere roer, havre, kløver, græsning og staldgødning, og det noteres, at avlen gav 18 fold. Gården havde plads til 37 malkekøer, 6 heste, 5 får og 5 fedesvin. Gården havde eget mejeri. Bygningen eksisterer endnu, men er forlængst taget i brug til beboelse.

Der var således ikke tale om et gods, men det betegnes som hovedgård under Marselisborg.

I P.P. Kolinds ejerperiode fra 1918 slog man sig på det dengang forholdsvis nye fænomen tomatavl. Hele 5 tdr. land agerjord blev udlagt til tomatdyrkning, som en fætter i familien, der var uddannet gartner, havde i sin varetægt.

Saralystgårdens udstykning.

Ifølge et notat i Holme-Tranbjergs sognerådsprotokol den 7. maj 1906 (bemærk årstallet) behandles på et sognerådsmøde en fremsendt udstykningsbevilling fra Ning herreds kontor over gården Saralyst jorder. Den blev taget til efterretning.

I årene 1917- 1925 ff. opstod Saralystkvarteret ved udstykning af gårdens landbrugsjord til parceller. Det var overvejende parceller i størrelsen 1000-1800 kvadratalen. Prisniveauet kan slet ikke sammenlignes med senere tiders, men ansås for ganske højt efter samtidens opfattelse.

På Højbjerg og Holme Lokalhistoriske Samling opbevares en protokol med navne på købere, købesum og afdrag , renter og rater; af listen over købere fremgår det, at hovedparten var folk med gennemsnitsindkomster og i jævne stillinger. Fyrbøder, kontorassistent, maskinarbejder, maskinpasser, politibetjent, købmand, malersvend, lærer, bogholder, gartner, glasmager er nogle af de stillingsbetegnelser, der fremgår af protokollen.

Der var mange arbejdere og funktionærer fra Århus Oliefabrik blandt køberne.

Resultatet af udstykningen blev et smukt, velbygget og velholdt parcelhuskvarter - ikke store og eksklusive pragtvillaer som i Skåde bakker, men fornuftige boliger, som jævne, almindelige mennesker kunne få råd til at bo i og skabe ramme om et hyggeligt hjem, et godt sted for børn at vokse op i.

En væsentlig ændring af området var det, da det store byggeri SARALYSTPARKEN groede op i 1950erne. Bygherren for dette og andre store byggerier i Højbjergområdet var Højbjerg Andelsboligforening, oprettet i 1942 ved en stiftende generalforsamling på hotel Kragelund.

Den gamle Saralystgårds arealer blev til det store og velbyggede Saralystkvarter, og i dag er enhver form for landbrugsdrift i området ophørt.

Men ud over den almindelige landbrugsdrift dannede Saralystgården i perioder også ramme om forskellige folkelige forlystelser . Allerede i 1836 finder vi et notat om gården, hvori det oplyses, at der sidste år - altså i 1835 - var traktørsted. Det var året efter, at gårdens første ejer, Mads Kierulf, var død (1834).

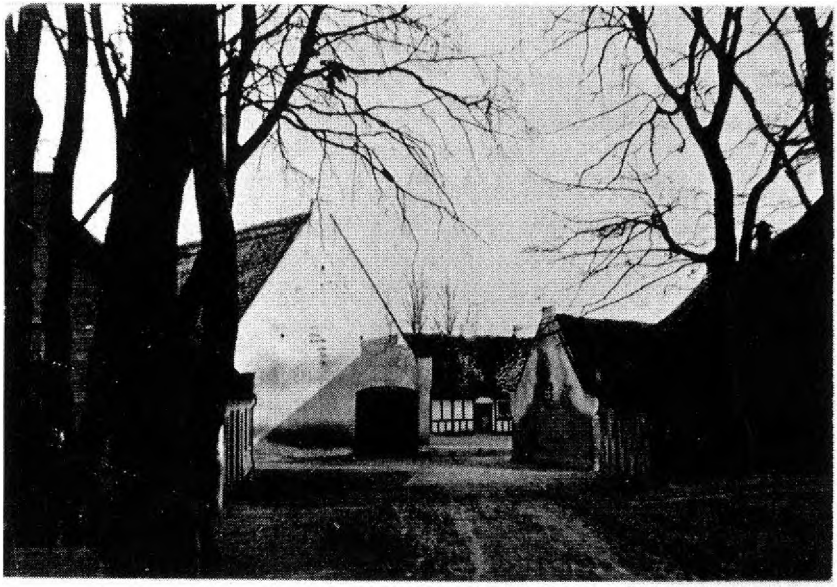

Det fortælles, at der i sommeren 1835 var harmonikamusik hver onsdag og søndag eftermiddag, beværtning og spisning i haven, hvis vejret tillod det, skiveskydning og keglebane, gynge og karrusel, altså en slags Tivoli og forlystelseshave i det mindre, og det er værd at bemærke årstallet 1835. TIVOLI i København, den af Georg Carstensen grundlagte berømte forlystelseshave, blev først åbnet i 1843 (fejrede sin 150 års jubilæum i 1993). Da havde vi altså været i gang her i Århus, godt nok i det mindre, i 8 år. Hvor længe og hvor regelmæssigt denne tradition

fortsatte i Saralystgårdens have, har jeg ikke kunnet finde præcise oplysninger om. I Kolinds tid var der kaffeservering om søndagen, men ingen forlystelser.

Senere i 1920'erne blev det almindeligt for århusianere at drage ud til gården om søndagen for at drikke kaffe, køre i karrusel og gynge i luftgynge, og der var tit militærmusik søndag eftermiddag. Der må endnu være nogle nulevende, der har erindringer om den slags, og som har førstehåndsoplevelser af Saralystgården som sommerforlystelsessted.

Malere fandt motiver på gården og dens omgivelser. Det gælder især lokalmalere som Milton Jensen (ham som Miltonsvej er opkaldt efter) eller Janus la Cour, der tilbragte sin drengetid på gården og f.eks. malede højene, Råhøj og Sarahøjen, med den skønne udsigt, der dengang var på stedet. Men også den kendte kunstmaler og fotograf Andreas Fritz fandt motiver på stedet.

Mange af disse maleres værker er i dag anbragt i Århus Kunstmuseums magasiner - hvorfor hænger de ikke fremme på byens kunstmuseum? skyldes det for snævre pladsforhold, eller er de ikke af tilstrækkelig kunstnerisk værdi efter museets linje? Vi må sætte vor lid til det kommende bymuseum, hvor de ganske afgjort hører hjemme på grund af deres lokalhistoriske interesse. Ud over den egentlige landbrugsdrift var det i længere perioder en væsentlig indtægtskilde for gården at tage sig af leverance af grus og sand til byggeri - ikke mindst stadion og væddeløbsbanen. Der var en stor grusgrav der, hvor Egebæksvej løber ind i skoven - det kunne endnu spores for 30- 40 år siden. For leverancen af sand og grus var det nødvendigt, at gården havde 4 spand stærke heste. Til mere privat brug havde man en jumbe og en islandsk hest.

Vi - på den lokalhistoriske samling - er i besiddelse af et par båndoptagelser af mennesker , der har haft tilknytning til gården og kan berette om dagliglivet i begyndelsen af 1900tallet, således af Hans P. Hansen, der som stor dreng tjente på gården i 1906 - 08, hvor det bl. a. var hans opgave at køre mælkejunger til Århus. Han fremhæver således forkarlen, der hed Christian Lorenzen, hvem han betegner som "en meget dannet og sympatisk ung mand", der altid var "flink til at vise mig, hvor-

dan jeg skulle gøre". Foruden det daglige slid var der også oplivende stunder som høstgildet og "Kjørmesgildet" (2. feb.) og Valborgaften (30. april), hvor der var blus, og juleaften med salmesang, orgelmusik og bibellæsning.

Vi er også i besiddelse af et båndinterview med Aage Kolind, søn af ejeren efter 1918, Peter P. Kolind . Han fortæller om sin drengetid på gården, om hvordan han husker, at kong Christian den Tiende under sit ophold på Marselisborg altid lod sin morgenridetur gå gennem Saralystgården. Aage og de andre drenge stod opmarcherede 8 min. over otte, hvor de vidste, at kongen ville ankomme. De hilste pænt på kongen, der ved sit første besøg altid sagde: "Godmorgen drenge. Hvor er I dog blevet store siden sidste år." Det var et årligt tilbagevendende ritual.

Ældre udgaver af Trap Danmark fra forrige århundrede fortæller om de store oltidshøje på stedet, Råhøj og Sarahøj, hvorfra udsigten over Århusbugten og ind over land berømmes. Man kan i klart vejr endog se Himmelbjerget, siges der. Det har vi svært ved at forestille os, især på grund af bevoksningen. Gården har ikke været forskånet for brand-katastrofer - den var stråtækt til langt op i dette århundrede. Det gik især ud over ladebygningerne ved den store brand i 1942. I dag er ingen brandskader synlige, men gården har fået tegltag. Saralystgården, som den ligger i dag i et velbygget villakvarter, er et smukt minde om de tider, da det åbne land og Århus by var klart adskilte. Gården repræsenterer en tradition, et minde om fortiden, som det er værdifuldt at søge bevaret. Nogen kan måske godt drømme om, at gården igen kan blive et centrum for omegnens beboere, et hyggeligt og smukt samlingssted - men det er måske kun drømme. Virkeligheden kan vi dog også glæde os over: en smuk og velbevaret bygning fra en svunden tid.

Børge Møller-Madsen.

Omkring Skåde og Skåde bakker.

Stednavnet Skåde er kendt som landsbynavn her på egnen fra år 1341. Grundbetydningen af det gamle ord er: "Noget, der er fremskudt" f.eks. det yderste af en bakkekam. Det er beslægtet med andre stednavne, der også ligger ved fremspringende højdedrag, som f.eks. Givskud og Skodborg.

Landskabet, som dækker Skåde og bakkerne, er udkanten af store morænebakker fra istiden, som indeholder meget ler. Ud fra det naturmateriale, som ler er, opstod teglværksindustrien, som kom til at beskæftige mange mennesker.

De to store teglværker her i området var: "Kragelund Teglværk", der sluttede sin æra 16-3-1968 ved bortsprængning af ovnskorstenen, og "Emiliedal Teglværk", der sluttede sin epoke helt præcis 6-1-1981, da den store skorsten blev bortsprængt.

Men historien om teglfremstilling går helt tilbage til ca. år 12oo. Det første lå ved "*Fiskerhuset*" ved Moesgård strand, og Iversens teglværk lå i Skåde bakker , hvor det nuværende "Hans Jansens hjem" (gigtsanatoriet) ligger. Det blev nedlagt ca. 1878.

Skåde blev på andre områder en driftig by. I år 1872 var det et udpræget landsbysamfund med ca. 300 indbyggere, når man talte de omkringliggende gårde med.

Om Skaade brugsforening og dens udvikling.

Den første lå på Skådevej 13 og startede år 1872. Den anden kom til at ligge på Herredsvej i 1885, hvor det nuværende Skåde autoværksted ligger. Den tredje var en nybygning foran foderstofpakhuset "Møllen", som åbnede i 1958. I dag har golfudstyrsforretningen "Super golf" til huse i lokalerne.

Det sidste skud på stammen af butikker er "Superbrugsen" i Skådecentret, der blev åbnet 18-11-1988 med Magnus Brøndum som uddeler.

Om afholdshotellet.

Et islæt, der var samlingssted for byens beboere og landmænd i Skåde opland, var i mange år Skåde Afholdshotel. Det fungerede som danseskole og mødested for mange foreningers generalforsamlinger, desuden blev der opført revyer og dilettantforestillinger i den store sal.

Da afholdshotellet blev lukket, indrettedes det til privatbeboelse med butik underneden den udendørs altan, som lå i bygningens sydlige del. Den første, der havde butik, var slagtermester Hans Hansen - efter ham kom bagermester T. Hansen.

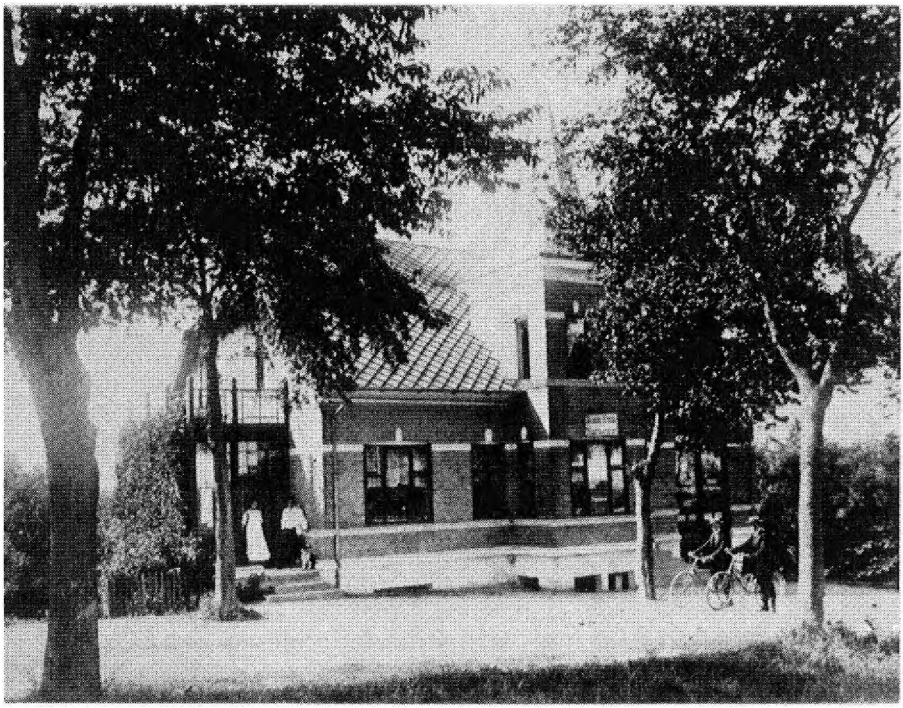

Foto 1913. Hotellet blev nedrevet i ca. 1982, og der blev bygget lave rækkehuse som ejerboliger.

I 1950'erne var der et alsidigt udvalg af butikker med salg af de fornødne varer til at opretholde den daglige husholdning. Det kan nævnes, at der var 2 købmænd, 1 brugsforening, alle med benzinsalg, 2 bagere, 1 cykelhandler, 1 smedie, 1 trikotageforretning og mælkehandler Viggo Pedersen, der leverede sine varer, først fra hestevogn og til sidst med bil.

I 1950'erne var der også en del arbejdsløshed, især i vinterhalvåret. Min far var maler, så når han var arbejdsløs, malede og tapetserede han for borgerne i Skåde, især for vognmand C. Caspersen. Så fik han sorte kul for hvid maling.

Det var min tjans at bringe redskaber og materialer frem og tilbage. Under sådan en mission, hvor jeg havde overlæs på cyklen, skete der selvfølgelig det uundgåelige, at jeg tabte en bøtte med hvid maling på cykelstien. Det var i mange år "Den hvide Plet" på bykortet. I dag taler om vi om "Sorte Pletter " på bykortet. Det er de ekstra farlige steder.

Skåde bakker er en særskilt del af lokalområdet. Det startede som sommerboligkvarter i 1890'erne. Det var udelukkende de rige erhvervsdrivende inde fra Århus, som havde taget denne oase tæt på Århus bugt og skovene til deres hjerter.

Der kan nævnes en del prominente personer, som valgte at bygge i bakkerne:

Fabrikant John Wied byggede "Arnak", Arnakvænge 2, i 1899.

Købmand H.C. Broge byggede "Soris Moria" på Bævervej.

Dr. Max Brammer havde også sommerboligen "Gry" på Bævervej.

Boghandler og -trykker Th. Thrue havde villa "Toto" på Kronhjortevej, hvor også prokurist Carl Hjernøs villa "Ørnekol" lå.

Bankbestyrer Wieds villa "Thalassa" lå på Ildervej. Her var også bødkermester Jørgen Balles hus, der blev kaldt "Kulkassen", og villa "Rosenhøj", hvor grosserer Cortsen boede.

I begyndelsen af dette århundrede skete der et betydeligt nybygggeri af helårsbeboelse, som er blevet afsluttet med bebyggelse af den gamle golfbane, (Teglbakken), der blev udstykket til store byggegrunde sidst i 60'erne og først i 70'erne.

Villaen på Ildervej 18 blev i folkemunde kaldt "Kulkassen". Navnet stammer formodentlig fra den tid, da villaen tilhørte direktør Julius Christensen, Århus Kulkompagni.

Sidst i 1980'erne blev der lejeboliger omkring den gamle lergrav, der havde leveret materiale til Emiliedal teglværk. Området har fået navnet Sandbakken/Lerdalen. Boligerne blev opført af sygeplejerskernes pensionskasse og er et byggeri i 2 etager i gule sten, som falder harmonisk ind i det kuperede terræn med en lille sø som midtpunkt.

I min barndom levede der kun nogle få familier på Skåde mark, Derudover var der nogle få gårde, deriblandt "Københavnergården", ejet af Ejnar Jensen, og gartneriet "Bækkelund", som ejedes af Marinus Jensen- "Bækkelund".

Den sydlige del af Skåde mark er lige blevet bebygget (1998) med 2 etagers ejerboliger, som er kommet til at hedde "Skåde Skovhuse". De grænser tæt op til Moesgård skov, så i dag er der fuldt udbygget på det område syd for Århus, som oprindelig opfattedes som et fremspringende højdedrag. Det er nu blevet til et område af arkitektoniske perler i det smukke landskab.

Gerd Werner Enevoldsen

På billedet ses Søren Larsen arbejdende på Emiliedal Teglværk
Billedet er taget 10-5-1967.